

PROBLEM OCH SVÅRIGHETER FÖR EN FÖRFATTARE AV RÄTTSFALLSKOMMENTARER

av *Rune Lavin*

Professor emeritus vid Juridiska fakulteten, Lunds universitet

I artikeln beskriver författaren utifrån sina egna erfarenheter de problem och bekymmer som kan uppkomma vid utarbetandet av rättsfallskommentarer. Han utgår från det rättsläge som föranlett HFD att meddela ett prejudikat. Det ger honom tillfälle att kritisera det förhållandet att HFD inte längre uppger vilken juridisk litteratur som beaktats eller varit tillgänglig. Han uppmärksammar också att HFD tycks ta hänsyn till endast de egna prejudikaten och exempelvis inte Försäkringsöverdomstolens på det socialförsäkringsrättsliga området. Vidare uppehåller författaren sig vid rättsfallsrubrikerna, vilka ibland är av föga hjälp för förståelsen av ett prejudikats innebörd. Särskilt blir ”fråga om-rubriker” föremål för närmare uppmärksamhet. Domskälen spelar naturligtvis en stor roll för en kommentators synpunkter. Artikelförfattaren betonar dock för egen del att han aldrig skulle kunna tänka sig att påstå att HFD dömt fel i ett mål. Om han skulle ge till känna en annan uppfattning än HFD, är avsikten endast att presentera ett alternativ. Avslutningsvis beklagar författaren att det aldrig förekommer någon reaktion från domstolens sida på vad som sägs i rättsfallskommentarer.

1. Bakgrund

Rättsfallskommentarer med sikte på främst HFD:s referatfall har sedan FT:s årgång 2018 publicerats i en särskild avdelning av tidskriften. Avsikten har naturligtvis varit att bereda forskare möjlighet att analysera och utvärdera nytillkomna prejudikat i förvaltningsmål. Sedan tidigare finns i tidskriften en artikelserie med rubriken ”Från Högsta förvaltningsdomstolen”. Dessa artiklar är författade av föredragande i HFD och är av det refererande slaget. Ursprungligen hette denna serie ”Nytt från Regeringsrätten” och var avsedd att motverka de negativa effekterna av den kraftiga eftersläpning av Regeringsrättens årsbok som förelåg i början av 2000-talet.¹ Artiklarna skrevs av regeringsråd och baserades på internt material i domstolen. När artiklarna publicerades visste författarna ännu inte om fallen skulle bli referat eller noti-

¹ Se härom Lavin, Femtiofem år av offentlig-rättslig forskning (2020) s. 52.

ser eller kanske inte alls bli omnämnda. Senare gav jag ut artiklarna i bokform och bytte då ut målnummer mot referat- och notisnummer.²

Under åren 2018–2022 har 42 HFD-avgöranden kommenterats i FT.³ De flesta kommentarerna följer ett av redaktionen rekommenderat upplägg. Detta underlättar nog för både författare och läsare. Jag har själv bidragit med 10 kommentarer, främst inom det förvaltningsprocessrättsliga området. Jag har därvid valt ut prejudikat rörande sådana ämnen eller spörsmål, som jag tror mig ha vissa kunskaper om eller erfarenhet av. Nedan kommer jag att redogöra för problem och svårigheter som jag ställts inför samt överväganden som jag fått göra.

2. Tidigare rättsläge

För att förstå innebörden och betydelsen av ett prejudikat måste man oftast känna till hur rättsläget tedde sig när prejudikatet kom till. Egentligen är det då inte hur den som tolkar prejudikatet uppfattar det tidigare rättsläget utan i stället hur de domare som deltagit i avgörandet uppfattat läget. Förr angavs i HFD:s årsbok efter varje referat vilket material som domstolen använt sig av eller åtminstone haft tillgång till. Detta skedde under rubrikerna rättsfall och litteratur. Litteratur innefattade förutom lagförarbeten den egentliga juridiska litteraturen. Detta var till stor hjälp, när man som forskare skulle skapa sig en bild av hur rättsläget tett sig för de i avgörandet deltagande domarna.

Beklagligtvis har dessa uppgifter från och med årgången 2015 utelämnats i årsboken. Jag har aldrig förstått vad skälen kunde vara till att domstolen velat hemlighålla sådan information. I stället kan det lätt bli en grogrund för miss-tankar om att domstolen över huvud inte bryr sig om vad som står att läsa i den juridiska litteraturen. På den tiden då HFD hette Regeringsrätten var det allmänt känt att domstolen inte så sällan tog intryck av vad som framkom i den juridiska litteraturen. I NJA lämnas det exempelvis alltjämt uppgifter om vilken litteratur som haft betydelse för HD:s bedömning i ett mål.

Inte heller av HFD:s domskäl brukar man numera kunna få någon ledning av vilken litteratur som domstolen beaktat. Det tillhör nämligen sällsynt-heterna att en juridisk bok eller artikel anmärks. Däremot är skälen oftast försedda med ett stort antal hänvisningar till domstolens tidigare referatfall och ibland finns enstaka hänvisningar till lagförarbeten. Vad som saknas brukar vara en sammanhållen beskrivning av rättsläget i stort. HFD:s fullständiga ignorering av uttalanden och analyser i den juridiska litteraturen var också ett

² Regeringsrättens avgöranden i förvaltningsmål. September 2001–November 2007 (2009).

³ I häfte 1 av FT 2023 har tillkommit 3 kommentarer.

av mina främsta skäl till att jag föreslog FT:s redaktion att inrätta en särskild avdelning i tidskriften för kommentarer av rättsfall. Kommentarer skulle kunna komplettera vad som var möjligt att utläsa av domskälen och ge en bredare syn på ämnet som sådant.

Av vad nu sagts kommer det inledande avsnittet i kommentarerna – det som brukar ha titeln Allmän bakgrund – att bli av stor betydelse för den fortsatta behandlingen och analysen av ett prejudikat. Ett bekymmer är dock att man som kommentator inte riktigt vet hur HFD:s ledamöter uppfattat det dåvarande rättsläget. Man vill ju helst inte ha en diametralt motsatt uppfattning till domstolens bedömning i detta hänseende.

I fråga om mitt eget underlag till den allmänna bakgrunden har jag dels utgått från den juridiska forskningen på området, dels knutit an till sådan tidigare rättspraxis som jag själv haft del i eller eljest är särskilt bekant med. I vissa fall har jag använt en kombination av de båda källorna. Jag får nog erkänna att jag i fråga om den juridiska forskningen inte helt kunnat avhålla mig från att återge mina egna skrifter.

Naturligtvis kan det i vissa fall finnas skäl att anta att HFD och kommentatorn har bedömt innebörden av tidigare rättspraxis olika. Bland de fall som jag har kommenterat sticker HFD 2022 ref. 37 (kommenterat i FT 2023 s. 131) ut i detta hänseende. Domstolen har i fallet förklarat att det i dåvarande rättspraxis fanns rättsfall som gick i olika riktningar, dvs. ibland hade en statlig förvaltningsmyndighet partsställning ibland inte. Praxis skulle således inte ha varit konsekvent och därför behövde det klargöras vad som skulle gälla. Jag hade själv tagit del i utformningen av äldre rättspraxis och kunde därför förklara att fallen skilde sig åt på så sätt, att tvisten i den ena kategorin stod mellan kommun och statlig förvaltningsmyndighet och i den andra – där den statliga förvaltningsmyndigheten inte tillerkänts partsställning – mellan kommun och enskild person.

HFD:s egna referatfall är mycket ofta anmärkta i domskälen, däremot nästan aldrig några referatfall härrörande från Försäkringsöverdomstolen (FÖD). Inte ens när HFD:s mål gäller socialförsäkringsrättsliga ämnen tycks FÖD:s prejudikat framkalla något intresse hos HFD. Detta kan naturligtvis medföra besvärande luckor i den tidigare rättspraxis som HFD haft att utgå från. I fallet HFD 2018 ref. 70 (kommenterat i FT 2019 s. 401) har jag nödgats under rubriken Allmän bakgrund ge en någotsånär användbar bild av tidigare rättspraxis i fråga om bidragsförskott, numera underhållsstöd. Det finns också klargörande uttalanden i den juridiska litteraturen, men dessa kan man, som ovan framgått, inte längre räkna med att HFD bekymrar sig om.

Däremot kan, då HFD och kommentatorn har samma uppfattning om det tidigare rättsläget, detta lätt medföra samstämmighet i fråga om bedömning och uttalanden rörande det aktuella avgörandet. Så har det bl.a. blivit

i min kommentar till HFD 2020 ref. 28 (kommenteras i FT 2020 s. 721). Fallet gällde en fråga om ett vitesföreläggande varit tillräckligt preciserat. Jag hade redan tidigt (1978) behandlat dylika frågor i en skrift (Offentlighetsligt vite I s. 82–92) och där uppställt vissa krav på innehållet i vitesförelägganden. HFD hade sedan följt upp detta i sin rättspraxis i början av nittiotalet och därvid uttryckligen hänvisat till mina skrifter (!). Vad man möjligen kan fråga sig är om det ”prejudikat” som kommit till uttryck i HFD 2020 ref. 28 verkligen varit behövligt. HFD instämde egentligen endast i gällande rättspraxis; någon justering av denna var det inte heller fråga om. Tänkbart är att HFD velat klargöra att den praxis i domstolen som utbildade sig redan för 30 år sedan alljämt gäller.

3. Nytt rättsläge

3.1 Rättsfallsrubriker

Rubriken till ett referatfall kan vara till viss hjälp för en kommentator.⁴ Detta gäller allra helst om den klart återger den rättsregel eller rättsprincip som HFD uppställt och tillämpat i prejudikatet. Som ett exempel kan nämnas rubriken till HFD 2022 ref. 37 som inte ger utrymme för något tvivel om vad HFD vill ha sagt med avgörandet. Rubriken lyder: ”En statlig förvaltningsmyndighet ska ges ställning som motpart i förvaltningsrätten när dess beslut har överklagats av en kommun.”

Det har blivit allt vanligare att referatrubriken utgör en mening som börjar med orden ”Fråga om”. Under min tid som domare i förvaltningsdomstol gällde som regel att man skulle undvika rubriker som enbart angav den fråga som prövats i målet. Denna fråga hade ju i allmänhet redan formulerats när prövningstillståndet meddelades och vad som återstod vid den slutliga prövningen var att besvara densamma. Ett undantag fanns dock och det gällde sådana fall där utgången bestämts av tre ledamöter mot två. I sådana fall gick det för sig att använda ”fråga om-rubriker”. Anledningen var förmodligen att man faktiskt inte visste vilken uppfattning de flesta domarna i domstolen hade. Deras åsikt skulle kunna uppenbara sig först vid ett domstolsplenum. Möjligen har man också med rubrikens formulering velat visa en viss artighet mot de två dissidenterna.

Vad som blivit allt vanligare är att rubriken formuleras som en fråga även när HFD:s avgörande varit enhälligt. Av de tio referatfall som jag kommenterat har tre försetts med fråga om-rubriker trots att HFD:s avgörande varit

⁴ Bakgrunden till vad här sägs om referatrubriker har jag tidigare utvecklat i artikeln ”Referatrubrikens ändamål och betydelse” i FT 2015 s. 281–289.

samstämmt. Fallen utgörs av HFD 2017 ref. 13 (kommenterat i FT 2018 s. 349), HFD 2019 ref. 17 (kommenterat i FT 2019 s. 527) och HFD 2021 ref. 12 (kommenterat i FT 2021 s. 757).

I fallet HFD 2017 ref. 13 har rubriken getts följande lydelse: ”Fråga om förutsättningarna för att meddela mellandom i den allmänna förvaltningsprocessen.” Jag behandlade fallet i min kommentar som om det i rubriken stått att förvaltningsdomstol har rätt att meddela mellandom i den allmänna förvaltningsprocessen under förutsättning att åtgärden är ändamålsenlig för ett måls handläggning. Vidare lyder rubriken i HFD 2019 ref. 17: ”Även fråga om ett i en journal antecknat ställningstagande utgör ett överklagbart beslut.” I detta fall hade jag formulerat min ”arbetsrubrik” sålunda att ett ställningstagande i en journalanteckning, som har faktiska verkningar för enskild, utgör ett överklagbart beslut. Slutligen har rubriken i HFD 2021 ref. 12 följande vaga lydelse: ”Fråga om tillämplig lagstiftning när regelverket har ändrats under en pågående överprövning.” Enligt min mening skulle man av det som sägs i domskälen kunna utläsa att bestämmelsen i 37 § andra stycket förvaltningslagen (2017:900) kan användas på samma sätt som en materiell lagregel i fråga om tillämplig lag under pågående process.

Man kan fråga sig varför en domstol presenterar ett vägledande avgörande med en fråga om-rubrik. Förekommer det verkligen inte i domsmotiveringen någon ny rättsregel eller rättsprincip eller något nytt rättsligt synsätt? Rent faktiskt överläts det på den enskilda läsaren eller tillämparen att själv försöka få ut något användbart ur motiveringen. Någon hjälp lämnas inte.

Ett annat slags rubrik, som en kommentator oftast har föga ledning av, är att HFD har ansett det och det. Rubriken kommer i allmänhet att kretsa kring utgången i målet och kommer inte i första hand att ange om en nyskapande rättsregel eller princip finns ”inbyggd” i HFD:s avgörande. Den får med andra ord enbart en konkret innebörd. I ett av mina fall, HFD 2017 ref. 18 (kommenterat i FT 2018 s. 827), hade rubriken lydelsen: ”Länsstyrelsens föreskrifter har i viss del ansetts gå utöver vad som kan anses utgöra en verkställighetsföreskrift.” Vad som inte framgick av rubriken var att HFD faktiskt lanserat en ny tanke om vad som kunde föranleda att en föreskrift inte uppfattas som en verkställighetsföreskrift. Länsstyrelsen hade i sina föreskrifter uppställt krav på att ett visst organ skulle ha specialkompetens. HFD menade att det med ett så valt författningsmässigt krav fanns en risk för att regleringen i praktiken skulle komma att tillföras någonting väsentligt nytt. Jag framhöll i min kommentar att man härav kunde dra den slutsatsen att den aktuella föreskriften inte som sådan hade tillfört något väsentligt nytt utan att det var först genom en myndighets tillämpning av den som något sådant eventuellt kunde uppkomma. Det behövde alltså inte alltid bli så att en tillämpning medförde införandet av något väsentligt nytt, vilket jag menade

var en svaghet med metoden. Hur som helst är referatrubriken ganska intetsägande rättstekniskt sett; den anger endast HFD:s åtgärd att förklara att föreskrifterna gått utöver vad som kunde anses utgöra verkställighetsföreskrifter.

3.2 Domskäl

I fråga om tolkningen av prejudikat är det främst domskälen som är av intresse. Utgången i ett mål är oftast av underordnad betydelse. Någon gång kan den dock visa på att den i domskälen avsedda vägledningen kan ge ett visst önskat resultat. Liksom alla andra, som har att tolka eller tillämpa ett prejudikat, får en kommentator tränga djupt in i domskälens alla skrymslen. I allmänhet har jag själv fått läsa domskälen upprepade gånger och varje gång allt noggrannare. Det är först därefter som jag vågat gripa pennan och påbörja mina kommentarer.

Det viktigaste syftet med rättsfallskommentarer är naturligtvis att sprida kännedom om nytillkomna prejudikat. Svårare är hur man som kommentator ska bete sig om man inte accepterar den rättsregel, princip eller metod som HFD uppställt och tillämpat i ett fall. Problemet är särskilt svårbemästrat om HFD varit enhällig. Jag skulle dock aldrig kunna tänka mig att påstå att domstolen skulle ha dömt fel i ett fall. Min avsikt, när jag tillkännager en annan uppfattning än HFD, är högst att presentera ett alternativ. Jag överlåter då åt en läsare att bedöma vilken lösning som kan anses vara att föredra. Ibland kan jag dock inte undvika att peka på vad jag anser vara en viss svaghet i HFD:s resonemang eller tankegång.

Vad jag ovan sagt om att min avvikande uppfattning bör ses som ett alternativ till HFD:s mening gäller främst mina uttalanden i fråga om de rättsliga bedömningarna i fallen. Det skulle nog vara övermaga med besked att anse sin egen åsikt som den enda rätta. I mina kommentarer till fallen HFD 2018 ref. 70 (FT 2019 s. 401) och HFD 2021 ref. 12 (FT 2021 s. 757) har jag presenterat ett alternativt sätt att utforma den rättsliga regleringen. I det förstnämnda fallet, som gällde partsställningen i mål om underhållsstöd (tidigare bidragsförskott), hade HFD utsett den s.k. boföräldern till part och således inte barnet, som i själva verket hade den i lag föreskrivna rätten till stödet. Jag framhöll i min kommentar att man mycket väl hade kunnat uppfatta barnet som part och boföräldern som ställföreträdare för barnet. I det andra fallet hade HFD förklarat att föreskrifterna i 37 § andra stycket förvaltningslagen (2017:900) var av ”blandad karaktär”, det vill säga de var varken renodlat materiella eller av renodlad förfarandekaraktär. Enligt min åsikt var föreskrifterna, i likhet med andra bestämmelser i lagen, avsedda att uppfattas som förfarandeskrifter (jfr 1 § förvaltningslagen). Att döma av utgången i målet hade HFD fäst avseende främst vid den s.k. materiella sidan av föreskrifterna. Min

mening om föreskrifternas karaktär skulle däremot ha lett till en helt motsatt utgång. Sådant kan emellertid hända, även om det från en kommentators sida kan vara högst beklagligt.

Ett fall, som ställde till en hel del bekymmer för mig i fråga om hur jag skulle lägga upp min kommentar, var fallet HFD 2020 ref. 14 (FT 2020 s. 541). Fallet gällde om Kammarkollegiets beslut om ersättning från personskadeförsäkringen för studenter verkligen kunde överklagas hos allmän förvaltningsdomstol och om inte sådana ersättningsfrågor i stället borde prövas av allmän domstol. HFD hade här gett sig in på ett av juridikens knivigaste problem, nämligen kompetensfördelningen mellan allmän domstol och förvaltningsrättsliga organ (inklusive förvaltningsdomstolar). Senast jag behandlade problemet⁵ slutade detta med att jag uppmanade förvaltningsmyndigheter och förvaltningsdomstolar att avstå från att spekulera om och kring allmän domstols kompetens och i stället överlåta på allmän domstol att avgöra frågan om den egna kompetensen på det offentlighetsrättsliga området. Jag har alltsedan sextioalet i olika sammanhang varit inne på det ifrågasvarande kompetensproblemet och hade väl en viss aning om hur problemet borde tacklas i det aktuella fallet. Dessvärre överensstämde min mening inte med HFD:s. HFD ansåg att allmän domstol var kompetent, medan jag menade att förvaltningsorganen var exklusivt behöriga i fallet.

Jag gjorde upp en skiss på hur jag skulle ha motiverat min åsikt i det ovanstående fallet. Jag var dock tveksam till om jag skulle ta med min motivering i kommentaren. Denna skulle ju lätt kunna uppfattas som om jag ville skriva HFD:s domare på näsan; en och annan läsare skulle kanske anse det förmädat av en före detta domare att befatta sig med domskrivningen i ett konkret mål. Jag var verkligen rådvill i fallet. Det fanns också den aspekten på fallet att de lägre instanserna torde ha haft en uppfattning i sakfrågan liknande min. Jag gjorde ett försök att skriva mera allmänt om HFD:s bedömning i fallet, men jag hade mycket svårt att då ge en klar bild av hur jag själv resonerade. Till slut bestämde jag mig för att återge den bedömning av målet som jag skulle ha gjort om jag varit en av de deltagande domarna. Om jag här kan anses ha gjort ett oförlåtligt övertramp, får jag själv ta ansvaret för detta.

Som kommentator har jag som regel accepterat HFD:s uppfattning om och beskrivning av de faktiska förhållandena i ett mål. Jag har oftast ansett mig inte ha haft ordentligt på fötterna för att exempelvis diskutera bevisfrågor. Däremot har det hänt att jag anlagt synpunkter på de rättsliga etiketter som HFD åsatt inträffade händelser eller vidtagna åtgärder. Om jag skulle försöka ge ett exempel härpå, får det nog bli HFD 2019 ref. 17 (FT 2019 s. 527).

⁵ FT 2017 s. 506–512.

Jag uppmärksammade där och kritiserade i viss mån att en journalanteckning hade kunnat uppfattas som ett förmligt förvaltningsbeslut och att ett visst förhållningsätt hos en enskild hade betecknats som återbetalningsgrundande.

En uppgift, som får anses åligga en kommentator, är att efter bästa förmåga analysera följderna av användandet av en i ett fall uppställd rättsregel eller metod. Det kan gälla konsekvenser för enskilda, krångligheter för den fortsatta rättstillämpningen och andra olägenheter för samhället i stort. I fallet HFD 2022 ref. 31 (FT 2022 s. 637) hade HFD uppställt så långtgående krav på besluts överklagbarhet att det enligt min mening skulle försvåra för enskild att tillgodose sina intressen. Vidare hade HFD i fallet HFD 2022 ref. 37 (FT 2023 s. 131) kommit fram till att en statlig förvaltningsmyndighet skulle ges ställning som motpart i en förvaltningsrätt när en kommun överklagade dess beslut. Jag såg mig här tvungen att påpeka att en sådan förutsättningslös regel kunde leda till att mål som dittills varit tvåpartsmål blev trepartsmål.

4. Några högst personliga kommentarer

En kritisk granskning av enstaka rättsfall tillhör inte så ofta en professors eller annan forskares arbetsuppgifter. I lagkommentarer och läroböcker anmärks endast viktigare rättsfall utan någon ”recension” av rättsfallens innehåll. Syftet med dessa skrifter är att rättsfallen ska bli en del av den gällande rätten på ett område, och då saknar författarens personliga bedömning av rättsfallens kvalitet betydelse. Analyser och bedömningar av rättsfall hör främst hemma i forskningen och så naturligtvis i rättsfallskommentarer.

När jag en gång i tiden (1977) blev tvungen att skriva något i socialrätt för att styrka min kompetens i detta ämne, valde jag att skriva om bidragsförskott (numera: underhållsstöd).⁶ Jag hade inte tidigare tagit befattning med detta rättsinstitut och var från början inställd på att framför allt beskriva innebörden och den faktiska tillämpningen av de centrala rättsreglerna. Kort uttryckt var avsikten att försöka fastställa själva rättsläget på området. Efter hand som undersökningen fortskred visade det sig att innebörden av rättspraxis var mer diskutabel än vad jag hade kunnat förutse, särskilt i jämförelse med de i lagmotiven angivna intentionerna. Problem efter problem hade i praxis fått lösningar som inbjöd till gensagor. För mig personligen blev det angeläget att ge kritiken en framskjuten plats i undersökningen. Detta är mitt tydligaste exempel på att man kan basera sina forskningsresultat på de analyser och kritik som man utsatt rättsfallsmaterialet för. Jag anser att metoden är gångbar,

⁶ Lavin, Bidragsförskottsinstitutet. En kritisk studie (1977).

men den är naturligtvis helt beroende av hur forskaren lyckats motivera sin från rättspraxis avvikande uppfattning.

Även om man inte som jag i ovanstående fall lägger upp hela forskningsprojektet som en kritisk granskning kan det ibland förekomma att ett centralt prejudikat måste underkastas en noggrann analys innan projektarbetet går vidare. Medan rättsfallscommentarerna i allmänhet avser högaktuella fall, kan rättsfallen inom forskningen omfatta både äldre och nyare fall. Som kommentator får man räkna med att många läsare redan är bekanta med det fall som kommenteras och dessutom att de beslutande domarna alltjämt har fallet i mycket gott minne. Särskilt de senare skulle antagligen kunna lämna mycket intressanta synpunkter på en rättsfallscommentar.

En sak, som överraskat mig, är att samtliga de tio domar som jag kommenterat har meddelats av en enhällig domstol. Detta har knappast underlättat för mig att skriva kommentarerna. Ur skiljaktiga meningar kan man ofta utläsa hur resonemangen förts och utvecklats i domstolen. Det är inte heller oväsentligt om man kan finna stöd för en åsikt hos någon av de deltagande domarna. Enhälligheten ger intrycket av att det skulle ha varit fråga om ganska enkla mål med nästan en självklar utgång. Detta är något som jag dock inte kan hålla med om. Jag tror faktiskt att jag i några av målen själv skulle ha skrivit mig skiljaktig.

Ibland kan man som kommentator fundera över om man förstått allting på rätt sätt med en dom eller om man bortsett från en viktig detalj i denna. Jag tror att en liten fingervisning från en av de dömande ledamöterna i vissa fall skulle kunna vara av mycket stort värde. Det händer också att jag stundom funderar över hur en nyskriven kommentar kan komma att tas emot av HFD. Kan den vara till nytta för domstolen eller är den rentav skadlig? Kan en kommentar i själva verket få betydelse för den fortsatta rättsutvecklingen? Jag tror dock att jag aldrig kommer att få något svar på dessa frågor eller att det någonsin blir något meningsutbyte om behovet av rättsfallscommentarer.

